

РІВНІСТЬ ПЕРЕД ЗАКОНОМ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФРАНЦІЇ ТА УКРАЇНИ

Чопорова О. Ю.

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена зростанням значення принципу рівності у структурі сучасних демократичних цінностей та необхідністю його ефективного втілення у правову систему України. В умовах активізації євроінтеграційних процесів, реформування судової влади та вдосконалення національних механізмів захисту прав людини постає потреба у забезпеченні не лише формальної, а й фактичної рівності всіх осіб перед законом. Саме тому науково вагомим є порівняльно-правовий аналіз реалізації принципу рівності у Франції та Україні – державах, що репрезентують різні етапи розвитку правової держави та демократичних інститутів.

Франція має стійку правову традицію, розвинену систему конституційного контролю та високий рівень забезпечення прав людини, що ґрунтується на принципах верховенства права та соціальної справедливості. Україна ж, задекларувавши після Революції Гідності курс на європейську інтеграцію, перебуває у процесі адаптації свого правового поля до стандартів Європейського Союзу (ЄС) та Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Порівняння цих правових систем дозволяє виявити ключові відмінності у підходах до реалізації принципу рівності, встановити ефективні моделі захисту прав та сформувані науково обґрунтовані пропозиції для вдосконалення українського законодавства.

Сучасні дослідження принципу рівності та недискримінації охоплюють як український, так і зарубіжний науковий дискурс. В Україні цю проблематику аналізували М.І. Дерев'янка, Ж. Мельник-Томенко, О.Б. Загурський, К.В. Копійка, І.К. Полховська, Т.М. Мілова. У міжнародній науці дослідженням порівняльних підходів та судової практики Європейського Союзу (далі – ЄС) і Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) займалися Mireille Delmas-Marty, Dinah Shelton, Philip Alston, Sandra Fredman та ін.

Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу принципу рівності перед законом на основі взаємозв'язку між національними механізмами його реалізації та міжнародно-правовими

стандартами. Уперше системно досліджено, що у Франції принцип рівності розглядається як динамічна правова категорія, яка включає як юридичну, так і соціальну складові, тоді як в Україні він здебільшого має формально-правове тлумачення. Такий підхід потребує переорієнтації української правозастосовної практики від декларативного до матеріального розуміння рівності.

Метою дослідження є теоретико-правовий аналіз сутності принципу рівності перед законом і виявлення особливостей його реалізацію у Франції та України з урахуванням міжнародних стандартів. Для досягнення мети визначено такі завдання: розкрити зміст і правову природу принципу рівності та недискримінації в національному і міжнародному праві; проаналізувати історико-правові передумови його закріплення у Франції та Україні; дослідити законодавчі та судові механізми забезпечення рівності перед законом; оцінити вплив практики ЄСПЛ на формування національної судової практики; визначити проблеми реалізації принципу рівності в Україні та розробити пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання з урахуванням французького досвіду.

Об'єктом дослідження є правові основи та механізми реалізації принципу рівності перед законом у національних та міжнародних правових системах. Предметом – конституційно-правові, законодавчі та судові інструменти забезпечення рівності та недискримінації у Франції та Україні, а також вплив міжнародно-правових стандартів, зокрема практики ЄСПЛ, на національне правозастосування.

Методологічну основу дослідження становлять системний, історико-правовий, порівняльно-правовий, аналітичний та логіко-правовий методи. Їх застосування забезпечує комплексність підходу, дозволяючи дослідити принцип рівності не лише як юридичну норму, а як інструмент реалізації фундаментальних прав людини.

Практичне значення дослідження полягає у формулюванні рекомендацій щодо вдосконалення українського законодавства у сфері рівності та недискримінації, посилення ролі судової влади й омбудсменських інституцій у забезпеченні рівності прав і свобод. Отримані результати можуть бути використані при розробці нормативних актів, удосконаленні судової практики, а також у навчальному процесі при підготовці фахівців з конституційного та міжнародного права.

У підсумку, порівняльно-правове дослідження принципу рівності у Франції та Україні має важливе наукове і практичне значення, оскільки дозволяє оцінити ефективність національних механізмів захисту прав людини, визначити напрями їх удосконалення та сприяє формуванню в

Україні правової системи, заснованої на реальній, а не декларативній рівності перед законом.

1. Теоретико-правові засади принципу рівності перед законом

Формування уявлень і концепцій прав людини бере свій початок із найдавніших етапів розвитку людської цивілізації, а одним із перших і найвпливовіших джерел, що засвідчують зародження цих ідей, є Біблія. У біблійних текстах закладено фундаментальні принципи, які з часом еволюціонували в сучасні уявлення про права людини, зокрема: визнання цінності кожної особистості, ідеї рівності, права на власність, соціальної справедливості та принципи судочинства¹. Таким чином, Біблія відіграла ключову роль у формуванні морально-правових основ, що стали підґрунтям для розвитку прав людини як універсальної цінності. У VI-V століттях до н.е. в античній філософській думці, зокрема в ученнях софістів (Лікофрон, Антифон, Алкідам), було сформульовано концепцію природної рівності людей, згідно з якою всі особи від народження мають однакові, зумовлені природою права. Так, китайський мислитель Мо-Цзи у V ст. до н.е. доводив, що всі люди рівні перед небом, держава ж є результатом їх угоди².

Перше закріплення ряду ідей щодо прав людини у законодавстві пов'язується з англійською Великою хартією вольностей (1215 р.), яка стала першим документом, який письмово закріпив принцип, що «король та його уряд не стоять вище закону». Вона мала на меті запобігти використанню королем своєї влади та встановила межі королівської влади, встановивши закон як окрему владу. Хартії надавали права та свободи окремим особам і групам³. Таким чином обмежувалася влада короля над людиною. Цей важливий правовий документ і досі є одним із чинних конституційних законів у Великій Британії, в якому донині зберігають своє значення зафіксовані принципи, зокрема, принцип недоторканості особи п. XXIX статуту 1297 року⁴.

Тож, Велика хартія вольностей стала важливим етапом у становленні ідеї прав людини, вплинувши не лише на британське право, але й на

¹ Human Rights in the Bible – Bible Society of South Africa. *Bible Society of South Africa*. URL: <https://biblesociety.co.za/human-rights-in-the-bible/> (date of access: 21.10.2025).

² Соціально-історичне уявлення про формування прав людини. *Studies*. URL: https://studies.in.ua/soc_meh_seminar/1321-socialno-storichne-ufyavlennya-pro-formuvannya-prav-lyudini-2.html (дата звернення: 05.10.2025).

³ Magna Carta (1215). *UK Parliament*. URL: [https://www.parliament.uk/magnacarta/#:~:text=In%20this%20section&text=Magna%20Carta%20was%20issued%20in,of%20Magna%20Carta%20\(1215\)](https://www.parliament.uk/magnacarta/#:~:text=In%20this%20section&text=Magna%20Carta%20was%20issued%20in,of%20Magna%20Carta%20(1215).). (date of access: 21.10.2025).

⁴ Magna Carta (1297). *Legislation.gov.uk*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legislation.gov.uk/aep/Edw1cc1929/25/9/section/XXIX> (date of access: 05.10.2025).

подальше формування правових доктрин у глобальному контексті. У 1956 році англійський суддя лорд Деннінг охарактеризував Велику хартію вольностей як «найвидатніший конституційний документ усіх часів – основу свободи особистості проти свавільної влади деспота». А у 2005 році лорд Вулф зазначив, що «Велика хартія вольностей є такою важливою, бо полягає у впливі, який вона мала не тільки в цій країні, але й у всьому світі, на встановлення конституційних принципів які сьогодні загально визнані як такі, що регулюють будь-яке суспільство, яке дотримується верховенства права. Це конституційний інструмент, для якого не було прецеденту»⁵.

Отже, положення Великої хартії справили значний вплив на подальший розвиток концепції прав людини та основоположних свобод у Європі. А їх норми заклали фундаментальні принципи верховенства права, індивідуальної свободи та парламентського контролю над владою монарха. Ідеї, сформульовані у Хартії, отримали подальший розвиток у системі загального права «common law», ставши основою для англійського конституціоналізму та вплинули на формування сучасних демократичних інститутів⁶.

Лише у XVII-XVIII ст. у працях видатних мислителів лібералізму й просвітництва – Локка, Монтеск'є, Руссо, Канта, Джефферсона, Мілля, Бентама було закладено основи сучасного розуміння прав людини: на життя, свободу, власність тощо. Погляд Локка і Монтеск'є, насамперед про розподіл влади та забезпечення прав і свобод громадян, справили політичний вплив не тільки на наступні наукові концепції, але й на державно-правову практику, яка здійснювалась на основі ліберального світогляду².

Уперше ліберальна концепція прав людини дістала систематизований юридичний вираз у 1776 році у Вірджинській декларації, яку було покладено в основу прийнятої у тому самому році Конституції США, а згодом, у 1791 році в основу поправок до цієї Конституції. Ще більшого значення набула прийнята у 1789 році Декларація прав людини і громадянина, у якій зазначалося, що причиною будь-якого суспільного лиха є забуття прав людини і зневага до них².

Найстарішим джерелом права в Україні та взагалі кожного окремого народу, був звичай, який набрав значення неписаної правової норми.

⁵ *Magna Carta 800th Anniversary | Celebrating 800 years of democracy*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://magnacarta800th.com/wp-content/uploads/2011/10/Precedent_Recent_Constitutional_Change.pdf (дата звернення: 05.10.2025).

⁶ Кунцевич М.П., Славко А.С., Завгородня В.М. Лекція 3. Англо-американська правова сім'я. *СумГУ./RSS Feed. Lectur'EDbeta*. URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:5b2831b7829c350914a2a7d0abcb7725bebadc38/20180114202751/509966/index.html (дата звернення: 10.10.2025).

Перша збірка законів «Руська Правда» була складена в Київській державі у XI-XII ст., в основу якої увійшло звичаєве право⁷. Згодом Руська Правда і давні правові звичаї змінили акти великокнязівської влади, серед яких найбільше значення мали Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 років останній з них вважався найдосконалішою книгою законів у Європі. До пам'яток права доби Київської Русі треба віднести юридичний збірник «Статут Володимира Мономаха» і «Повчання дітям», які були спрямовані на розширення прав залежних категорій населення. Важливого значення набула подія створення Конституції Пилипа Орлика, ухвалена у 1710 році, яка стала першим конституційним актом в Україні².

У період Просвітництва в ст. 1 Декларації прав людини та громадянина (1978) підкреслювалося, що «люди народжуються і залишаються вільними та рівними в правах. Соціальні відмінності можуть ґрунтуватися лише на спільній користі»⁸. У подальшому, ці принципи знайшли своє відображення в Загальній декларації прав людини (1948) де зазначалося, що «всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах»⁹. Отже, зазначені принципи й на сьогодні, залишаються більш формальними та декларативними.

Таким чином, принцип «суворої рівності», незважаючи на його логічну привабливість, виявляється непридатним для практичної реалізації, оскільки люди від природи відрізняються за фізичними, інтелектуальними та соціальними характеристиками, а також за умови свого існування. Тому забезпечення рівності можливе не шляхом абсолютного зрівняння, а через нормативно-правові механізми, що гарантують рівність прав і можливостей. У цьому контексті соціально допустима нерівність виступає необхідним інструментом досягнення фактичної рівності, оскільки дає змогу компенсувати природні або соціальні обмеження окремих категорій осіб, забезпечуючи реалізацію принципу справедливості в демократичному суспільстві. Цікавою є думка М.А. Бурдоносової, яка робить висновок про те, що «поручь із категорією рівності завжди є нерівність, яку не варто розуміти лише в негативному значенні. З погляду закону нерівність є інструментом, за допомогою

⁷ "Руська правда" | Історія України: Зародження української нації. Зміст | Історія України: Зародження української нації. URL: https://history.ed-era.com/politichnii_ustri/ruskapravda (дата звернення: 22.10.2025).

⁸ Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789. Conseil constitutionnel. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789> (date of access: 15.10.2025).

⁹ Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 08.10.2025).

якого можна диференційовано компенсувати соціальні обмеження певних осіб»¹⁰.

Принцип рівності перед законом є базовою конституційною засадою та ключовим елементом функціонування правової держави. Він виступає логічним проявом і розвитком загального принципу справедливості в правовій системі. Рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового суспільства, що підтверджується міжнародними правовими актами з питань захисту прав і свобод людини і громадянина. Норми міжнародного та національного права узгоджено закріплюють принцип рівності перед законом як фундаментальний правовий стандарт. Стаття 7 Загальної декларації прав людини⁹ та стаття 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права¹¹ гарантують кожній людині рівний правовий захист без будь-якої дискримінації. У Конституції України¹² цей принцип конкретизовано: стаття 24 визначає рівність громадян перед законом, а статті 21 і 26 розширюють дію принципу на всіх осіб, що перебувають на території України, включно з іноземцями та особами без громадянства. Таким чином, українське законодавство відображає міжнародні стандарти формальної рівності, забезпечуючи універсальний характер правового захисту.

Конституційний Суд України в рішенні від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 у справі щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Основного Закону України (справа про рівність сторін судового процесу) зазначив, що «Гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб і юридичних осіб»¹³.

¹⁰ Бурдоносова М. А. Теоретико-правові аспекти принципу рівності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 31–33.

¹¹ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 08.10.2025).

¹² Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.10.2025).

¹³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) : Рішення Конституц. Суду України від 12.04.2012 № 9-рп/2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text> (дата звернення: 08.10.2025).

Принцип недискримінації, закріплений у статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, забезпечує рівність у реалізації гарантованих Конвенцією прав, незалежно від будь-яких ознак. Він має додатковий характер, тобто не створює самостійного права, а гарантує відсутність необґрунтованої різниці у ставленні до осіб у подібних ситуаціях. Практика ЄСПЛ підкреслює, що дискримінація порушує принцип об'єктивності та справедливості у правозастосуванні. Отже, принцип недискримінації виконує подвійну функцію: захищає особу від нерівного ставлення та зобов'язує державу створювати умови для матеріальної рівності, а не лише формальної. У цьому аспекті він виступає морально-правовою основою демократичної держави, що визначає гідність і рівність усіх людей¹⁴.

Практика ЄСПЛ підтверджує, що принцип заборони дискримінації має фундаментальний характер і є однією з основних засад Конвенції поряд із верховенством права, толерантністю та суспільним миром, що відображено у справах *S.A.S. v. France* (2014)¹⁵ та *Străin and Others v. Romania* (2005)¹⁶. Суд неодноразово наголошував, що стаття 14 Конвенції має відносну автономність – вона застосовується у зв'язку з іншими матеріальними положеннями, навіть без встановлення їх прямого порушення *Van De Musselle v. Belgium*, (1983)¹⁷; *Rasmussen v. Denmark*, (1984)¹⁸. У справах Бельгійська мовна справа (1968)¹⁹, *Marckx*

¹⁴ Принципи рівності і недискримінації – *e-Pidruchniki.com. e-Pidruchniki.com.* – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://e-pidruchniki.com/content/704_245principi_rivnosti_i_nediskriminacii.html (дата звернення: 09.10.2025).

¹⁵ Judgment of the European Court of Human Rights (Grand Chamber) of 1 July 2014. *S.A.S. v. France*. Application no. 43835/11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145466> (дата звернення: 09.10.2025).

¹⁶ Judgment of the European Court of Human Rights (Third Section) of 30 November 2005. *Străin and Others v. Romania*. Application no. 57001/00. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69787> (дата звернення: 09.10.2025).

¹⁷ Judgment of the European Court of Human Rights of 23 November 1983. *Van De Musselle v. Belgium*. Application no. 8919/80 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57591> (дата звернення: 09.10.2025).

¹⁸ Judgment of the European Court of Human Rights of 28 November 1984. *Rasmussen v. Denmark*. Application no. 8777/79 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57563> (дата звернення: 09.10.2025).

¹⁹ Judgment of the European Court of Human Rights of 23 July 1968. Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium. Application no. 2126/64 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57525> (дата звернення: 09.10.2025).

v. Belgium (1979)²⁰ та Inze v. Austria (1987)²¹ ЄСПЛ підкреслив, що заборона дискримінації є невід'ємною складовою кожного конвенційного права. Додатковий захист забезпечує стаття 1 Протоколу № 12, яка поширює принцип рівності на всі сфери користування правами, передбаченими законом. Таким чином, судова практика ЄСПЛ утверджує заборону дискримінації як універсальний інструмент забезпечення рівності у реалізації прав людини в межах європейської правової системи.

О.М. Рим робить висновок про те, що «спільним та незмінним для всіх підходів залишаються розуміння принципу рівності права ЄС через вимогу абсолютно однакового ставлення до осіб у подібних ситуаціях, за винятком таких випадків, коли існує об'єктивне виправдання різному ставленню»²².

Принцип рівності перед законом є основним критерієм демократичного розвитку держави та показником справедливості її правової системи. У правовій державі закон виконує подвійну функцію – обмежує свавілля і забезпечує захист прав людини, створюючи баланс між свободою та відповідальністю. У контексті конституційного права рівність розглядається у широкому значенні, що охоплює всі нормативно-правові акти, обов'язкові для кожного. Конституційний Суд України у справі № 9-рп/2012 підтвердив, що принцип рівності поширюється на всіх осіб, включно з іноземцями та засудженими, і гарантує рівний доступ до правосуддя¹³. Таким чином, рівність перед законом виступає реальним механізмом утвердження верховенства права та основою легітимності демократичної правової держави.

Підводячи підсумок зазначимо, що принцип рівності перед законом є фундаментальною основою правової держави та основним із ключових проявів верховенства права. Його сутність полягає у визнанні рівної правосуб'єктивності всіх осіб і забезпеченні однакових юридичних можливостей для реалізації прав і свобод. Рівність має не лише формальний, а й матеріальний характер, що зобов'язує державу створювати реальні умови для недискримінації та рівного доступу до правосуддя. Положення Конституції України та міжнародних актів, а

²⁰ Judgment of the European Court of Human Rights of 13 June 1979. *Marckx v. Belgium*. Application no. 6833/74 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534> (дата звернення: 09.10.2025).

²¹ Judgment of the European Court of Human Rights of 28 October 1987. *Inze v. Austria*. Application no. 8695/79 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57505> (дата звернення: 09.10.2025).

²² Рим О.М. Співвідношення принципів рівності та недискримінації у практиці Суду Європейського Союзу. 2019. С. 334. URL: <https://clar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2a0bb631-3c99-49a5-953c-2ee418b8db37/content> (дата звернення: 10.10.2025).

також практика Конституційного Суду України і ЄСПЛ підтверджують, що рівність перед законом є критерієм демократичності держави та дієвим механізмом забезпечення справедливості і довіри до правової системи.

2. Міжнародно-правові стандарти рівності перед законом

Міжнародні стандарти у сфері прав людини становлять систему загально визначених норм, що визначають правовий статус особи на глобальному рівні та зобов'язують держави забезпечувати і захищати основоположні права і свободи. Вони встановлюють не лише зміст цих прав, а й межі їх допустимих обмежень, формуючи універсальні критерії правової поведінки держави. Основу таких стандартів складають міжнародно-правові акти, зокрема документи ООН та Ради Європи, положення яких узгоджуються з Конституцією України та національним законодавством.

Загальна декларація прав людини 1948 року⁹ стала першим універсальним актом, що закріпив невід'ємні права кожної людини та започаткував сучасну систему міжнародного захисту прав людини. Їх норми стали підґрунтям для формування Міжнародних пактів 1966 року¹¹, регіональних актів Ради Європи та близько 70 конвенцій, визначивши універсальний і невідчужуваний характер прав²³. Вплив Декларації простежується і в Конституції України, яка відтворює її ключові принципи – верховенство права, рівність, невідчужуваність і пряму дію прав людини. Водночас ефективна реалізація цих положень в Україні ускладнена соціально-економічними й політичними чинниками, що зумовлює важливість міжнародних механізмів контролю та розвитку правової культури суспільства²⁴.

Міжнародний пакт про громадські та політичні права 1966 року¹¹ є універсальним міжнародно-правовим актом, що конкретизує положення Загальної декларації прав людини і встановлює юридично обов'язкові стандарти рівності, свободи та недискримінації. Він гарантує основоположні права, зокрема на життя, свободу, недоторканість особи, справедливий судовий розгляд та свободу думки й совісті, і у поєднанні з Факультативними протоколами формує міжнародний механізм

²³ ВСП "Бобринецький аграрний фаховий коледж ім.В.Порика Білоцерківського НАУ" «Загальна Декларація прав людини. ВСП "Бобринецький аграрний фаховий коледж ім.В. Порика Білоцерківського НАУ". URL: <https://bkbnaу.com/zagalna-deklaratsiya-prav-ljudyny/> (дата звернення: 09.10.2025).

²⁴ Загальна декларація прав людини 1948 / А. Ю. Мартинов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010, оновл. 2023. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-15128>.

контролю за їх дотриманням. Факультативний протокол Пакту закріплює право індивідуальних звернень до Комітету ООН з прав людини, що забезпечує ефективний інструмент міжнародного захисту прав. Прийняття Пакту та його протоколів стало фундаментом єдиної системи міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини, до якої Україна приєдналась у 1991 році²⁵. Отже, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права є актом прямої дії для держав, що його ратифікували, включно з Україною, і підлягає безпосередньому застосуванню у національному правопорядку з пріоритетом над внутрішніми нормами у разі колізії. Його положення визначають міжнародні стандарти прав людини та зобов'язують державу забезпечувати їх реалізацію через судовий і адміністративний захист. Таким чином, Пакт має не декларативний, а зобов'язальний характер і формує правовий статус людини в демократичній державі.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року²⁶ стала першим обов'язковим міжнародним документом у сфері прав людини в Європі, який не лише конкретизував норми Загальної декларації прав людини, а й запровадив дієвий механізм їх захисту – Європейський суд з прав людини. Конвенція утвердила нову модель правового порядку, засновану на принципах демократії, верховенства права та поваги до гідності особи²⁷. Практика ЄСПЛ має прецедентний характер і забезпечує єдність тлумачення та застосування стандартів прав людини у державах-членах Ради Європи. Для України рішення ЄСПЛ мають обов'язкове значення, сприяють удосконаленню законодавства й розвитку національної правової системи відповідно до європейських цінностей рівності та справедливості.

Міжнародна доктрина недискримінації є базовим елементом системи прав людини та закріплена в основних міжнародно-правових актах. Уперше принцип рівності проголошено у статтях 1 і 2 Загальної декларації прав людини (1948 р.)⁹, а його розвиток конкретизовано у ст. 2 і 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.)¹¹ та ст. 2 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права

²⁵ Степаненко К., Гудим І. КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з дисципліни «МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ». ДДУВС – Дніпровський державний університет внутрішніх справ. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/112.6.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).

²⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.10.2025).

²⁷ Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (повний текст). *Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. Council of Europe.* [Електронний ресурс] : URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> (дата звернення: 10.10.2025).

(1966 р.)²⁸, які визначили універсальну заборону дискримінації. У межах системи ООН недискримінація розглядається не лише як заборона нерівного ставлення, а й як позитивний обов'язок держав створювати умови для фактичної рівності, що відображено Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.)²⁹, Конвенції про ліквідацію дискримінації щодо жінок (1979 р.)³⁰, Конвенції про права осіб з інвалідністю (2006 р.)³¹.

Рада Європи розглянула ці положення через Європейську конвенції з прав людини (1950 р.)²⁶ та Протоколу № 12, які гарантують недискримінацію при здійсненні будь-яких прав. Практика ЄСПЛ конкретизує ці норми, визнаючи, що різниця у ставленні може бути допустимою лише за наявності об'єктивного та розумного обґрунтування³². Подібні підходи застосовує і Європейський Союз, закріпивши принцип рівності у Хартії основних прав ЄС (2000 р.)³³ та Директивах 2000/43/ЄС³⁴ і 2000/78/ЄС³⁵, які вимагають боротьби з усіма формами дискримінації.

Отже, сучасна міжнародна доктрина недискримінації поєднує універсальні, регіональні та національні норми, переходячи від

²⁸ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 13.10.2025).

²⁹ Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 21.12.1965 : станом на 4 лют. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 13.10.2025).

³⁰ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1979 : станом на 6 жовт. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 13.10.2025).

³¹ Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 : станом на 19 черв. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 13.10.2025).

³² Прецедентна практика ЄСПЛ щодо застосування заборони дискримінації (стаття 14 ЄКПЛ). *НААУ*. URL: <https://umba.org.ua/publications/10638-precedentna-praktika-espl-shodo-zastosuvannya-zaboroni-diskriminacii-stattya-14-ekpl.html> (дата звернення: 10.10.2025).

³³ Zakononline. Хартія № 994_524 від 07.12.2000 Хартія основних прав Європейського Союзу | ZAKONONLINE – Право знати!. Аналітично-правова система ZAKONONLINE. URL: https://zakononline.ua/documents/show/210257___210322 (дата звернення: 13.10.2025).

³⁴ Директива № 2000/43/ЄС Ради ЄС, що імплемтує принцип рівного поводження з людьми, незалежно від їх расового або етнічного походження : Директива Європ. Союзу від 29.06.2000 № 2000/43/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a65#Text (дата звернення: 13.10.2025).

³⁵ Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text (дата звернення: 13.10.2025).

формальної до матеріальної рівності. Вона визначає недискримінацію як позитивний обов'язок держав забезпечувати рівні можливості для всіх осіб., що відображає інтеграційний підхід до прав людини, об'єднуючи юридичні, соціальні та етичні аспекти рівності.

Моніторинг і контроль за дотриманням принципу рівності у міжнародному праві базується на системі універсальних та регіональних механізмів, які забезпечують реальне виконання державами своїх зобов'язань. Принцип рівності, закріплений у Загальній декларації прав людини (ст.1, 2)⁹, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 2, 26)¹¹ та Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (ст. 2)²⁸, реалізується через діяльність договірних органів ООН і судових інституцій регіонального рівня³⁶. Ключову роль у глобальному контролі відіграє Рада ООН з прав людини (створена у 2006 р.)³⁷, яка здійснює моніторинг через Універсальний періодичний орган (УПО)³⁸ – механізм регулярної оцінки дотримання прав людини у всіх державах-членах. Окрім цього, функціонують дев'ять основних договірних органів ООН, що здійснюють тематичний моніторинг виконання міжнародних договорів: Комітет з прав людини (CCPR)³⁹ – нагляд за виконанням Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.); Комітет з ліквідації расової дискримінації (CERD)⁴⁰ – Конвенція 1965 р.; Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW)⁴¹ – Конвенція 1979 р.; Комітет з прав дитини (CRC)⁴² – Конвенція 1989 р.; Комітет з економічних, соціальних і культурних прав (CESCR)⁴³ – Пакт 1966 р.; Комітет проти катувань (CAT)⁴⁴ – Конвенція

³⁶ Organes conventionnels. *UNITED NATIONS*. URL: <https://www.ohchr.org/fr/treaty-bodies> (date of access: 23.10.2025).

³⁷ Human Rights Council. *OHCHR.org*. URL: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/home> (date of access: 13.10.2025).

³⁸ Basic facts about the UPR. *OHCHR.org*. URL: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/upr/basic-facts> (date of access: 13.10.2025).

³⁹ Human Rights Committee. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr> (date of access: 15.10.2025).

⁴⁰ Committee on the Elimination of Racial Discrimination. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cerd> (date of access: 13.10.2025).

⁴¹ Committee on the Elimination of Discrimination against Women. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw> (date of access: 13.10.2025).

⁴² Committee on the Rights of the Child. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc> (date of access: 13.10.2025).

⁴³ Committee on Economic, Social and Cultural Rights. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cescr> (date of access: 14.10.2025).

⁴⁴ Committee against Torture. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cat> (date of access: 14.10.2025).

1984 р.; Комітет з прав осіб з інвалідністю (CRPD)⁴⁵ – Конвенція 2006 р.; Комітет із захисту прав усіх працівників-мігрантів та членів їхніх сімей (CMW)⁴⁶ – Конвенція 1990 р.; Комітет з питань насильницьких зникнень (CED)⁴⁷ – Конвенція 2006 р..

Ці органи формують систему договірної контролю, що включає аналіз державних звітів, розгляд індивідуальних скарг і підготовку зауважень загального характеру. Їхня незалежність і професійна компетентність гарантують об'єктивність моніторингу.

На регіональному рівні головним механізмом контролю виступає ЄСПЛ, який забезпечує дотримання ст. 14 Європейської конвенції з прав людини (1950 р.)²⁶ та ст. 1 Протоколу № 12⁴⁸, що закріплюють заборону дискримінації. Отже, міжнародна система моніторингу рівності ґрунтується на поєднанні універсальних і регіональних механізмів, які забезпечують практичну реалізацію принципу недискримінації через юридичну підзвітність держав і судовий захист прав людини.

У практиці ЄСПЛ принцип рівності тлумачиться як динамічна категорія, що охоплює як заборону прямої та непрямой дискримінації, так і обов'язок держав забезпечувати реальну рівність можливостей.

У справі *D.H. and Others v. the Czech Republic* (2007, № 57325/00)⁴⁹ Суд у перше визнав непряму дискримінацію як порушення ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 2 Протоколу №1, встановивши, що навіть нейтральні за формою норми можуть призводити до дискримінаційних наслідків, якщо фактично обмежують доступ певних груп (у цьому випадку – ромських дітей) до освіти.

У справі *Thlimmenos v. Greece* (2000, № 34369/97) ЄСПЛ сформулював принцип диференційного підходу, наголосивши, що рівність означає не лише однакове ставлення до подібних ситуацій, а й необхідність різного ставлення до різних обставин, якщо цього вимагає справедливість (п. 44 рішення)⁵⁰.

⁴⁵ Committee on the Rights of Persons with Disabilities. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd> (date of access: 13.10.2025).

⁴⁶ Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cmwr> (date of access: 14.10.2025).

⁴⁷ Committee on Enforced Disappearances. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ced> (date of access: 14.10.2025).

⁴⁸ European Convention on Human Rights, as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15 | Refworld. *Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/coe/1950/en/18688> (date of access: 14.10.2025).

⁴⁹ Judgment of European Court of Human Rights of 13.11.2007 in no. 57325/00. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-83256> (date of access: 14.10.2025).

⁵⁰ Judgment of European Court of Human Rights of 06.04.2000 in no. 34369/97. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58561> (date of access: 14.10.2025).

У рішенні *Ryashentseva and Others v. Ukraine* (2025, № 54680/15)⁵¹ Суд підкреслив значення принципу субсидіарності, визначивши скарги неприйнятними через невичерпання національних засобів правового захисту (ст. 35 §1 Конвенції). ЄСПЛ зазначив, що навіть в умовах збройного конфлікту держава зберігає обов'язок гарантувати ефективність внутрішніх механізмів, а заявники – довести їх недоступність чи неефективність. Це рішення підтверджує баланс між міжнародними і національними рівнями захисту прав людини.

Допоміжну роль у контролі за дотриманням принципу рівності виконують також Європейський комісар з прав людини, Комітет міністрів Ради Європи та Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (ODIHR), які здійснюють моніторинг прав меншин, виборчих процесів і становища вразливих груп⁵². Отже, практика ЄСПЛ закріпила сучасне розуміння принципу рівності як поєднання формальної та матеріальної складових, забезпечуючи не лише заборону дискримінації, а й утвердження справедливого, пропорційного підходу у захисті прав людини.

Підводячи підсумок зазначимо, що міжнародно-правові стандарти рівності перед законом становлять фундамент сучасної системи захисту прав людини, закріплений у низці універсальних і регіональних актів – від Загальної декларації прав людини (ст. 1, 2) до Європейської конвенції з прав людини (ст. 14, Протокол № 12). У цих документах рівність визначається не лише як формальна заборона дискримінації, а як позитивний обов'язок держав забезпечувати фактичну рівність можливостей для всіх осіб.

У межах системи ООН контроль за дотриманням принципу рівності здійснюють договірні органи – Комітет з прав людини, CEDAW, CERD, CESC, CRPD та інші, які шляхом аналізу звітів держав і розгляду індивідуальних скарг формують єдину практику тлумачення прав людини. Рада ООН з прав людини через механізм Універсального періодичного органу (УПО) забезпечує глобальний моніторинг виконання зобов'язань держав.

У європейському регіоні провідну роль відіграє Європейський суд з прав людини, який у справах *D.H. and Others v. the Czech Republic*⁴⁹, *Thlimmenos v. Greece*⁵⁰ та *Ryashentseva and Others v. Ukraine*⁵¹ сформував підходи до розуміння прямої та непрямой дискримінації, принципу диференційованого ставлення і субсидіарності. Рішення Суду мають

⁵¹ DECISION of European Court of Human Rights of 09.09.2025 in no. 54680/15. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-245383> (date of access: 15.10.2025).

⁵² What we do. *Organization for Security and Co-operation in Europe* | OSCE. URL: <https://www.osce.org/odihr/what-we-do> (date of access: 14.10.2025).

прецедентне значення, визначаючи стандарти рівності для національних правових систем, у тому числі України.

Таким чином, міжнародно-правові стандарти рівності перед законом формують інтегровану систему норм і механізмів контролю, що поєднує універсальний, регіональний і національний рівні. Вони спрямовані на утвердження матеріальної рівності, коли кожна особа має не лише рівні права, а й реальні умови для їх реалізації, що є ключовою ознакою демократичної та правової держави.

3. Правове регулювання принципу рівності перед законом у Франції

Принци рівності перед законом у Франції має фундаментальний конституційний характер і становить основу її правової системи як демократичної та соціальної держави. Його зміст закріплено в Конституції Франції 1958 року (зокрема, у статтях 1, 3, 4, 34, 53, 64, 66)⁵³ де проголошено рівність усіх громадян незалежно від походження, раси чи релігії, а також гарантується незалежність судової влади як механізму захисту прав людини.

Витоки цього принципу сягають Цивільного кодексу 1804 року (Кодексу Наполеона), який утвердив ідеї рівності, свободи та верховенства права відповідно до ідеалів Французької революції. Завдяки своїй універсальності, Кодекс став зразком для кодифікацій у багатьох країнах Європи та світу, що свідчить про його значний вплив на формування міжнародної правової культури⁵⁴.

Отже, французька модель рівності перед законом базується на поєднанні конституційного закріплення, судової незалежності та історичної традиції правового гуманізму, що забезпечує її провідну роль у розвитку європейських і світових стандартів прав людини.

Принцип рівності у французькому праві має глибоке історико-правове підґрунтя, що бере початок із Декларації прав людини і громадянина 1789 року⁸, яка вважається джерелом сучасного конституційного права. У ст. 1 Декларації закріплено, що всі люди народжуються і залишаються вільними та рівними у правах, а ст. 6 встановлює однаковість дії закону для всіх, що підкреслює природний, а не державний характер рівності. Інші положення – ст. 4, 5, 7, 9 – визначають межі свобод, принцип законності, презумпцію

⁵³ Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> (date of access: 15.10.2025).

⁵⁴ Держава та право Франції (XVIII–XIX ст.). *Studies*. URL: <https://studies.in.ua/istorija-derzhavy-ta-prava-zarubizhnyh-krain/3997-derzhava-ta-pravo-francyi-xviiiix-st.html> (дата звернення: 17.10.2025).

невинуватості та гарантії судового захисту, формуючи нормативну основу сучасної концепції прав людини.

На рівні чинного законодавства Франції принцип рівності конкретизується у Цивільному кодексі⁵⁵, Кодексі праці (ст. L1132-1)⁵⁶, Кримінальному кодексі (ст. 225-1 – 225-4)⁵⁷, а також у Законі № 2008-496 від 27 травня 2008 року⁵⁸, що імплементував директиви ЄС щодо рівного ставлення та визначив поняття прямої і непрямой дискримінації.

Отже, французька модель рівності спирається на поєднання природного права, конституційних принципів і сучасного антидискримінаційного законодавства, що забезпечує всебічний правовий захист особи та відображає тяглість і розвиток ідей Декларації 1789 року в умовах сучасної європейської правової системи.

Конституційна та Державна ради Франції відіграють визначальну роль у формуванні доктрини рівності перед законом як фундаментального конституційного принципу, французької правової системи.

*Конституційна рада Франції*⁵⁹. У рішенні «Свобода об'єднань» (Décision n° 71-44 DC від 16 липня 1971 р.)⁶⁰ Рада вперше надала Декларації прав людини і громадянина 1789 року конституційну силу, визнавши принцип рівності базовим елементом конституційного ладу. Подальша практика Ради – Décision n° 73-51 DC (27 грудня 1973 р.,

⁵⁵ Texte intégral Code civil du 21 mars 1804 en vigueur. République Française. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721 (date of access: 15.10.2025).

⁵⁶ Texte intégral Code du travail du 03 janvier 1973 en vigueur. République Française. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072050 (date of access: 15.10.2025).

⁵⁷ Texte intégral Code pénal du 01 septembre 1990 en vigueur. République Française. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719 (date of access: 15.10.2025).

⁵⁸ France: Law no. 2008-496 of 27 May 2008, diverse adaptations of community law in the field of the fight against discriminations. *Equal Rights Trust*. URL: <https://www.equalrightstrust.org/content/france-law-no-2008-496-27-may-2008-diverse-adaptations-community-law-field-fight-against> (date of access: 15.10.2025).

⁵⁹ Conseil constitutionnel. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en> (date of access: 17.10.2025).

⁶⁰ Décision n° 71-44 DC du 16 juillet 1971. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1971/7144DC.htm> (date of access: 15.10.2025).

Taxation d'office)⁶¹ та Décision n° 79-107 DC (12 липня 1979 року)⁶² – конкретизувала, що рівність не означає тотожності правового статусу для всіх, а допускає різне ставлення до осіб за наявності об'єктивного й розумного виправдання.

У сучасному рішенні Décision n° 2025-889 DC від 17 липня 2025 року, щодо права голосу для осіб, які перебувають під вартою. Рада підтвердила, що стаття 6 Декларації 1789 р. («закон має бути однаковим для всіх») та статті 3 Конституції 1958 р. забезпечують принцип рівності перед виборчим правом. Рада відхилила скарги, визнавши, що оскаржені положення не порушують принципів загальності виборчого права, справедливості голосування та рівності громадян перед законом⁶³.

Державна рада Франції (Conseil d'État). Як найвищий адміністративний суд, Державна рада не лише забезпечує контроль за законністю дій виконавчої влади, а й активно формує загальні принципи права⁶⁴. У справі Société des concerts du conservatoire (CE, 1951)⁶⁵ Рада вперше прямо визнала принцип рівності у функціонуванні державної служби, засудивши адміністрацію за зловживання владою. Це рішення заклало підвалини концепції «загальних принципів права», що гарантують індивідуальні права громадян. У справі Varel (CE, 1954)⁶⁶ Рада підтвердила заборону дискримінації під час доступу до державної служби за політичними переконаннями, чим утвердила принцип рівності як обов'язкову умову реалізації права на державну службу.

Юриспруденція Конституційної ради та Державної ради Франції закріпила принцип рівності перед законом як норму прямої дії та конституційну цінність. Судові рішення Décision n° 71-44 DC (1971)⁶⁰, n° 73-51 DC (1973)⁶¹, n° 79-107 DC (1979)⁶², n° 2025-889 DC (2025)⁶³, а

⁶¹ Décision n° 73-51 DC du 27 décembre 1973. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1973/7351DC.htm> (date of access: 15.10.2025).

⁶² Décision n° 79-107 DC du 12 juillet 1979. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1979/79107DC.htm> (date of access: 15.10.2025).

⁶³ Décision n° 2025-889 DC du 17 juillet 2025. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2025/2025889DC.htm> (date of access: 17.10.2025).

⁶⁴ Council of State of France. *European Law Institute | ELI*. URL: <https://www.europeanlawinstitute.eu/membership/institutional-members/council-of-state-of-france/> (date of access: 17.10.2025).

⁶⁵ Conseil d'Etat, Section, du 9 mars 1951, 92004, publié au recueil Lebon. Jurisprudence. République Française. Légifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/ceta/id/CETATEXT000007636953/> (date of access: 17.10.2025).

⁶⁶ Conseil d'État, 28 mai 1954, Barel – Conseil d'État. *Conseil d'État*. URL: <https://www.conseil-etat.fr/decisions-de-justice/jurisprudence/les-grandes-decisions-depuis-1873/conseil-d-etat-28-mai-1954-barel> (date of access: 17.10.2025).

також справи Société des concerts du conservatoire (1951)⁶⁵ і Barel (1954)⁶⁶ – демонструють, що рівність у французькому праві трактується не формально, а через поєднання юридичної рівності з принципами справедливості, пропорційності та недискримінації. Таким чином. Французький підхід до рівності є системним, динамічним і ґрунтується на взаємодії конституційного та адміністративного судового контролю.

У французькому правопорядку принцип рівності перед законом має системний, практичний і багаторівневий характер забезпечення. Його реалізація спирається на Конституцію Франції (ст. 71-1)⁵³, Декларацію прав людини і громадянина 1789 р.⁸, а також на активну судову практику Конституційної ради, Державної ради й ЄСПЛ. Важливу роль у забезпеченні фактичної рівності відіграє Захисник прав (Défenseur des droits) – незалежний конституційний орган, створений у 2011 р., який контролює дотримання прав людини, протидіє дискримінації, захищає права дітей, користувачів державних послуг і викривачів. Цей інститут є практичним механізмом реалізації принципу рівності, перетворюючи його з декларативного у дієвий⁶⁷.

Французька правова система поєднує національні та міжнародні механізми контролю за дотриманням рівності. Вона узгоджує внутрішнє законодавство з положеннями Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), що забезпечується через виконання рішень ЄСПЛ⁶⁸.

Показовим є рішення E.V. v. France (no. 43546/02, 22 січня 2008 р.), у якому ЄСПЛ встановив порушення ст. 14 Конвенції у поєднанні зі ст. 8, визнавши дискримінаційною відмову у дозволі на усиновлення через сексуальну орієнтацію. Суд наголосив, що така практика несумісна з принципом рівності та правом на повагу до приватного і сімейного життя. Це рішення стало прецедентом у європейській юриспруденції, підтвердивши, що рівність перед законом охоплює не лише формальну, а й матеріальну рівність, спрямовану на усунення фактичних бар'єрів у реалізації прав⁶⁹.

Отже, французька модель забезпечення рівності базується на єдності конституційних, законодавчих і судових механізмів, доповнених міжнародними стандартами. Вона демонструє активний підхід до

⁶⁷ Défenseur des Droits. *Défenseur des Droits*. URL: <https://www.defenseurdesdroits.fr/> (date of access: 21.10.2025).

⁶⁸ L'action de la France au sein du Conseil de l'Europe. *France Diplomatie – Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères*. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/la-france-et-l-europe/l-action-de-la-france-au-sein-du-conseil-de-l-europe/> (date of access: 17.10.2025).

⁶⁹ AFFAIRE of HUDOC – European Court of Human Rights of 22.01.2008 in no. 43546/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-84569> (date of access: 18.10.2025).

розуміння рівності як принципу, що передбачає не лише заборону дискримінації, а й створення реальних умов для її запобігання.

Підводячи підсумок зазначимо, що принцип рівності перед законом у Франції має глибоке історичне, нормативне та практичне підґрунтя, що перетворює його на один із наріжних каменів французької правової системи. Його витoki сягають Декларації прав людини і громадянина 1789 року⁸, яка закріпила ідею природної рівності всіх людей, а подальший розвиток отримав у Конституції 1958 року⁵³, Цивільному кодексі⁵⁵ та спеціальному законодавстві, що забороняє будь-які форми дискримінації.

Система забезпечення рівності у Франції характеризується єдністю нормативного, судового та інституційного рівня. Ключову роль у її реалізації відіграють Конституційна рада та Державна рада, які через свою юриспруденцію сформували доктрину рівності як динамічного правового принципу, що допускає різне ставлення до осіб за умови наявності об'єктивного й розумного виправдання. Особливе значення має діяльність Захисника прав (*Défenseur des droits*), створеного відповідно до ст. 71-1 Конституції⁵³, який забезпечує практичну реалізацію рівності та ефективний захист осіб, що зазнали дискримінації.

Водночас, французьке право перебуває у постійному діалозі з європейською системою захисту прав людини. Рішення ЄСПЛ, зокрема у справі *E.V. v. France* (2008)⁶⁹, істотно вплинуло на розвиток національної юриспруденції, розширивши розуміння рівності з формальної до матеріальної, тобто такої, що забезпечує реальне усунення соціальних бар'єрів у користуванні правами.

Таким чином, французька модель правового регулювання принципу рівності перед законом демонструє поєднання історичної традиції, конституційного захисту та міжнародних стандартів, що забезпечує її ефективність і стабільність. Рівність у французькому праві виступає не лише правовою нормою, а ціннісною основою демократичної держави, спрямованою на забезпечення справедливості, правової визначеності та гідності кожної особи.

4. Правове забезпечення принципу рівності перед законом в Україні

Принцип рівності в українському конституційному праві становить фундаментальну засаду демократичної та правової держави, спрямовану на забезпечення справедливості, поваги до людської гідності та недопущення дискримінації. Він закріплений у статті 24 Конституції України¹², яка гарантує рівність громадян перед законом і забороняє

будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, статі, релігії, політичних поглядів, етнічного чи соціального походження.

На рівні галузевого законодавства принцип рівності розвивається у Цивільному кодексі України (забезпечення рівності учасників цивільних відносин) та Кодексі законів про працю України (заборона дискримінації у сфері праці). Важливим спеціальним актом є Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.) який конкретизує механізми правового захисту від дискримінації дій та передбачає відповідальність за їх вчинення.

З огляду на європейську інтеграцію України, норми національного законодавства гармонізують з правом ЄС, зокрема з Директивою 2000/78/ЄС про рівність у сфері працевлаштування та професійної діяльності та Директивою 2006/54/ЄС про рівне ставлення до чоловіків і жінок. Таке зближення норм зміцнює правові гарантії недискримінації та сприяє утвердженню європейських стандартів прав людини⁷⁰.

У науковій доктрині, як підкреслює І.К. Полховська, поняття «рівність» розглядається як широка соціально-правова категорія, що охоплює політичний, економічний і культурний виміри, тоді як «рівноправність» є її правовою конкретизацією – вираження фактичної рівності суб'єктів перед законом і у правовідносинах⁷¹.

Отже, конституційно-правове регулювання принципу рівності в Україні спирається на системну взаємодію міжнародних, конституційних і галузевих норм, спрямованих на забезпечення реальної, а не лише формальної рівності, відповідно до стандартів ЄС та практики ЄСПЛ.

Принцип рівності перед законом є однією з ключових засад сучасного правопорядку, який забезпечує справедливість, повагу до людської гідності та недопущення дискримінації у всіх сферах суспільного життя.

На міжнародному рівні цей принцип закріплений у низці документів: ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.)²⁶ гарантує користування всіма правами без дискримінації; ст.ст. 14, 26 Міжнародного пакту про громадські і політичні права (1966 р.)¹¹ визначають рівність усіх осіб перед судами і законом; ст. 1 Протоколу №12 (2006 р.) розширює сферу заборони дискримінації на

⁷⁰ Кайда Н. Принципи рівності та заборони дискримінації під час проходження публічної служби. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/principi-rivnosti-ta-zaboroni-diskriminaciyi-pid-cas-proxodzennia-publicnoyi-sluzbi> (дата звернення: 18.10.2025).

⁷¹ Полховська І.К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні. : Дисертація. Харків. 61 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0407U002435#google_vignette (дата звернення: 18.10.2025).

будь-яке право, передбачене законом⁷²; статті 1, 2, 7 Загальної декларації прав людини (1948 р.)⁹ підкреслюють універсальність рівності та рівну правову захищеність кожної особи.

На національному рівні, згідно зі статтями 21, 24, 26 Конституції України¹², усі люди є рівними у своїй гідності та правах, громадяни мають рівні конституційні права та обов'язки, а іноземці користуються такими ж правами, як і громадяни України, якщо інше не встановлено законом чи міжнародними документами. Тож, принцип рівності виступає не лише політико-правовою декларацією, а й юридичною гарантією реалізації прав людини.

Розвиток цього принципу забезпечується галузевим законодавством: Кодексу адміністративного судочинства України (п. 7 ч. 2 ст. 2) зобов'язує суди перевіряти дії органів влади щодо дотримання принципу рівності⁷³; Закону України «Про адміністративну процедуру» (ст. 4, 7) закріплює рівність усіх перед законом під час адміністративного провадження⁷⁴; Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.) встановлює механізми запобігання дискримінації та рівність прав і свобод⁷⁵; Закон «Про зайнятість населення» (ст. 11) забороняє дискримінацію у сфері праці за будь-яких ознак⁷⁶; Кодекс законів про працю України (ст. 2¹)⁷⁷ і Кримінальний кодекс (ст. 161)⁷⁸ забезпечують недискримінацію у трудових відносинах і встановлюють відповідальність за порушення рівноправності.

⁷² Протокол N 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ETS N 177) (укр/рос) : Протокол Ради Європи від 04.11.2000 № 12 : станом на 9 лют. 2006 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537#Text (дата звернення: 08.10.2025).

⁷³ Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 8 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 23.10.2025).

⁷⁴ Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 23.10.2025).

⁷⁵ Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI : станом на 30 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

⁷⁶ Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

⁷⁷ Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 12 жовт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

⁷⁸ Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

Таким чином, принцип рівності перед законом в Україні має системний та комплексний характер, який інтегрує міжнародні стандарти, конституційні положення та галузеві норми. Його ознаками є універсальність, юридична рівність, недискримінаційність і процесуальна рівність, а функціями – забезпечення справедливості у правозастосуванні, підвищення довіри до судової системи та гарантування ефективного захисту прав людини.

Порівняльно-правовий аналіз свідчить, що більшість конституцій демократичних країн поєднують юридичну (формальну) та матеріальну рівність. Так, ст. 3 Основного закону ФРН⁷⁹ гарантує рівність усіх перед законом і забороняє дискримінацію за будь-якими ознаками; ст. 1 Конституції Франції⁸³ закріплює рівність громадян без розрізнення походження, раси чи релігії; ст. 3 Конституції Італії покладає на державу обов'язок усувати економічні та соціальні перешкоди, що обмежують свободу і рівність громадян⁸⁰.

Отже, у світовій практиці рівність трактується не лише як заборона дискримінації, а як активне зобов'язання держави створювати умови для фактичної рівності.

В Україні конституційно-правове регулювання базується на статтях 21 і 24 Конституції¹², які гарантують рівність усіх у правах і гідності, а також забороняють будь-які привілеї чи обмеження. Нормативними гарантіями цього принципу є: Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.)⁷⁵, який визначає поняття дискримінації, її форми та механізми захисту; Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.)⁸¹, що передбачає усунення гендерної нерівності; Трудовий кодекс, Цивільний кодекс і Кодекс адміністративного судочинства, які гарантують рівність у трудових, цивільних та адміністративних відносинах; Уповноважений Верховної Ради з прав людини та суди загальної юрисдикції, які виступають інституційними механізмами захисту прав осіб, що зазнали дискримінації.

Принцип рівності перед законом є однією з ключових конституційних засад українського правопорядку, що забезпечує рівність правового статусу всіх осіб незалежно від їхніх особистих чи

⁷⁹ Основний Закон Німеччини. *Von der Community für die Community | Handbook Germany : Together.* URL: <https://handbookgermany.de/uk/basic-law> (дата звернення: 20.10.2025).

⁸⁰ *Homepage | Senato della Repubblica.* URL: https://www.senato.it/sites/default/files/media-documents/Costituzione_UCRAINO.pdf (дата звернення: 20.10.2025).

⁸¹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

соціальних ознак. Його зміст та сфера дії послідовно розкриваються у практиці Конституційного Суду України (КСУ) та Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Конституційно-правовий вимір. Відповідно до ст. 24 Конституції України¹², усі громадяни є рівними у своїх правах і свободах, а встановлення привілеїв чи обмежень за будь-якими ознаками є неприпустимим. Цей принцип конкретизується у практиці КСУ, який формує критерії допустимості диференціації правового статусу: Рішення від 18 квітня 2000 р. (справа про віковий ценз) – встановлення кваліфікаційних вимог не є порушенням рівності, якщо вони мають об'єктивне та розумне обґрунтування⁸². Рішення від 7 липня 2004 р. (справа про граничний вік) – визнано, що вікові обмеження, не засновані на специфіці праці, є дискримінаційними і суперечать ст. 24 і 43, Конституції України⁸³. Рішення від 2 листопада 2004 р. (справа про більш м'яке покарання) – рівність перед законом поширюється й на сферу кримінальної відповідальності, вимагаючи єдності підходів до застосування покарання⁸⁴. Рішення від 22 вересня 2005 р. – із принципів рівності та справедливості випливає вимога правової визначеності, що гарантує однакове застосування норм⁸⁵. Рішення № 9-рп/2012 – принцип рівності має пряму дію і підлягає безпосередньому застосуванню судами¹³. У рішенні від 22 лютого 2023 р. № 1-р/2023 – підкреслено, що

⁸² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 5 Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" (справа про віковий ценз): Рішення Конституц. Суду України від 18.04.2000 № 5-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-00#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

⁸³ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другої частини першої статті 39 Закону України "Про вищу освіту" (справа про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу): Рішення Конституц. Суду України від 07.07.2004 № 14-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-04#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

⁸⁴ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституц. Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

⁸⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками): Рішення Конституц. Суду України від 22.09.2005 № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

будь-яке встановлення привілеїв чи обмежень за особистими ознаками є несумісним з конституційним принципом рівності⁸⁶.

Міжнародно-правовий вимір забезпечення рівності в Україні ґрунтується на зобов'язаннях відповідно до: ст. 14 Європейської конвенції з прав людини²⁶, Протоколу № 12 до Конвенції⁷², ст. 26 Міжнародного пакту про громадські і політичні права¹¹, які мають пряму дію в національній правовій системі згідно зі ст. 9 Конституції України¹².

Судова практика ЄСПЛ конкретизує зміст рівності як позитивного обов'язку держави забезпечувати ефективний захист від дискримінації: *Справа Grigoryan and Sergeeva v. Ukraine* (2017) – ЄСПЛ зобов'язав державу враховувати мотиви упередження у розслідуваннях злочинів, вчинених на ґрунті ненависті⁸⁷. *Справа Maumulakhin and Markiv v. Ukraine* (2023) – Суд визнав порушення ст. 14 у поєднанні зі ст. 8 Конвенції, оскільки відмова у правовому визнанні одностатевих пар є формою дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації⁸⁸. *Справа Ukraine and the Netherlands v. Russia* (2025) – підтверджено, що права на рівність, свободу та недискримінацію мають зберігатися навіть в умовах збройного конфлікту⁸⁹.

Попри відповідність міжнародним стандартам, реалізація принципу рівності в Україні залишається проблемною. Основні виклики: формальне розуміння рівності. Обмежене заборонаю дискримінації без забезпечення фактичної рівності можливостей; недостатня ефективність інституційного контролю, зокрема обмежені повноваження та ресурси Омбудсмана; відсутність єдиної судової практики щодо розмежування прямої та непрямой дискримінації; системні порушення, констатовані ЄСПЛ (щодо соціальних виплат, прав меншин, доступу до правосуддя).

Принцип рівності в українському конституційному праві має системний, але переважно формальний характер. Для переходу до матеріальної рівності, необхідно: удосконалити законодавчі механізми запобігання дискримінації; посилити інституційну спроможність органів, що забезпечують захист прав; гармонізувати судову практику з

⁸⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третього частини другої статті 22 Закону України "Про повну загальну середню освіту": Рішення Конституц. Суду України від 07.02.2023 № 1-п/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-23#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

⁸⁷ Décision of European Court of Human Rights of 28.06.2017 in no. 63409/11. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-172323> (date of access: 19.10.2025).

⁸⁸ European Court of Human Rights (Fifth Section). no. 75135/14, 01.06.2023. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-224984> (date of access: 20.10.2025).

⁸⁹ HUDOC – European Court of Human Rights. no. 8019/16, 09.07.2025. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-244292> (date of access: 22.10.2025).

юриспруденцією ЄСПЛ; формувати правову культуру рівності в суспільстві.

Таким чином, принцип рівності в Україні повинен розвиватися як активна державна політика, спрямована не лише на заборону дискримінації, а й на створення реальних умов для рівних можливостей усіх громадян.

5. Порівняльно-правовий аналіз Франції та України у сфері забезпечення рівності перед законом

Принцип рівності виступає фундаментальною цінністю сучасного конституціоналізму, що відображає ідею справедливості, гуманізму та демократизму правової системи. І Франція, і Україна визнають рівність одним із базових засадничих принципів, на яких ґрунтується система публічної влади, функціонування інститутів громадянського суспільства та правовий статус особи. Попри відмінності у правових традиціях, історичних умовах становлення державності та конституційного ладу, обидві країни розглядають рівність як універсальну юридичну категорію, що поєднує нормативний і морально-етичний вимір.

У Франції принцип рівності бере початок із Декларації прав людини і громадянина 1789 р.⁸, де у статті 1 проголошено, що «люди народжуються і залишаються рівними у правах». Цей принцип закріплює природно-правове походження рівності, виводячи її із сутності людської гідності та природних прав людини. Конституція Франції 1958 р.⁵³ у статті 1 конкретизує цей підхід, проголошуючи рівність усіх громадян перед законом незалежно від походження, раси чи релігії. Завдяки тлумаченню Конституційної ради⁵⁹ та Державної ради Франції⁶⁴, ця норма набула статусу загального принципу права, який має універсальне значення та є обов'язковим до застосування усіма суб'єктами публічної влади.

Український конституційний підхід до рівності за своїм змістом близький до французького, однак має власну історико-правову специфіку. Відповідно до статей 21 та 24 Конституції України¹², усі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах, а громадяни мають рівні конституційні права й свободи та є рівними перед законом. У рішенні Конституційного Суду України наголошується, що принцип рівності передбачає не лише формальну однаковість правового статусу, але й покладає на державу позитивний обов'язок створювати умови для досягнення фактичної рівності, зокрема шляхом подолання дискримінаційних практик.

Важливою відмінністю між французькою та українською правовими системами є розуміння характеру рівності. У французькому

правопорядку вона має функціональний і динамічний характер: допускається диференціація правового регулювання для різних категорій осіб, якщо така відмінність базується на об'єктивних і раціональних критеріях і спрямована на досягнення суспільно значущої мети. Ця позиція була підтверджена у рішенні Конституційної ради Франції № 82-141 DC від 27 липня 1982 року (справа *Nationalisations*)⁹⁰, де зазначено, що принцип рівності не перешкоджає встановленню законодавчих відмінностей, якщо вони не є довільними.

В українській правовій системі тривалий час домінувало формально-юридичне тлумачення рівності, згідно з яким усі особи мають однакові права та свободи, а будь-яке обмеження за соціальними, етнічними чи іншими ознаками є неприпустимим. Проте у сучасній правозастосовній практиці, під впливом європейських стандартів прав людини та рішень ЄСПЛ, поступово утворюється матеріальне розуміння рівності, що передбачає активну роль держави у забезпеченні справедливих умов реалізації прав для всіх соціальних груп.

У сфері законодавчого забезпечення Франція має розгалужену нормативну систему, спрямовану на реалізацію принципу рівності. Вона включає Кодекс праці (*Code du travail*)⁵⁶, Кримінальний кодекс (*Code pénal*)⁵⁷, а також Закон № 2008-496 від 27 травня 2008 р.⁵⁸, який гармонізує французьке законодавство з антидискримінаційними директивами Європейського Союзу. В Україні аналогічне правове регулювання здійснюється через Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.)⁷⁵, Кодекс законів про працю, а також низку спеціальних нормативно-правових актів, що адаптовані до вимог європейського права.

Щодо механізму судового захисту, у Франції ключову роль відіграють Конституційна рада, Державна рада та суди загальної юрисдикції, які безпосередньо застосовують норми Конституції та Декларації 1789 р.. В Україні контроль за дотриманням принципу рівності забезпечується Конституційним Судом України, судами загальної юрисдикції, а також міжнародними інституціями – насамперед ЄСПЛ, юрисдикцію якого визнає держава.

Узагальнюючи порівняльно-правовий аналіз, можна зробити висновки, що французька правова доктрина рівності має більш розвинене концептуальне та практичне наповнення, оскільки спирається на довготривалу традицію правового гуманізму та соціальної справедливості. Водночас українська модель демонструє поступовий

⁹⁰ Décision n° 82-141 DC du 27 juillet 1982. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1982/82141DC.htm> (date of access: 20.10.2025).

рух у напрямі конституційного та правозастосовного вдосконалення, зокрема через розвиток судової практики, посилення антидискримінаційного законодавства та запровадження ефективних механізмів правозастосування.

Таким чином, правові системи Франції та України, незважаючи на структурні відмінності, об'єднує спільна тенденція – еволюція від формальної до матеріальної рівності, що відповідає сучасним міжнародним стандартам прав людини, закріпленим у практиці Європейського суду з прав людини та праві Європейського Союзу.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження з'ясовано, що принцип рівності перед законом становить фундаментальну засаду правової системи будь-якої демократичної держави, будучи одним із наріжних каменів концепції прав людини. Його сутність полягає у забезпеченні такого правового режиму, за якого кожна особа має рівні можливості у користуванні правами, виконанні обов'язків та захисті своїх інтересів. Водночас рівність не обмежується лише формальним проголошенням – вона потребує фактичної реалізації через дієві правові та інституційні механізми.

Порівняльно-правовий аналіз дозволив встановити, що у Франції принцип рівності має глибокі історичні корені, закладені ще в Декларації прав людини і громадянина 1789 р.⁸, яка вперше нормативно закріпила ідею природної рівності всіх людей. Сучасна французька модель реалізації цього принципу спирається на положення Конституції 1958 р.⁵³, а також на доктрину Конституційної ради, яка надала принципу рівності статусу загального принципу права. Його тлумачення у французькому праві передбачає можливість встановлення різного правового режиму для окремих груп населення за наявності об'єктивних, суспільно значущих підстав, що забезпечує гнучкість правового регулювання та відповідність соціальним реаліям.

В Україні принцип рівності закріплений у статтях 21 та 24 Конституції¹², де проголошено рівність усіх людей у гідності та правах. Разом із тим, у вітчизняній правовій системі цей принцип переважно має формально-юридичне наповнення, а його практична реалізація стикається з рядом проблем. Серед них – недостатня ефективність механізмів протидії дискримінації, фрагментарність правового регулювання та потреба у посиленні ролі судової влади у забезпеченні матеріальної рівності. Конституційний Суд України поступово розвиває підхід до тлумачення рівності як складового соціально-правового феномену, що передбачає не лише заборону дискримінації, а й

позитивний обов'язок держави створювати умови для фактичної рівності можливостей. Важливе значення у формуванні національних підходів до розуміння рівності має практика ЄСПЛ. У своїх рішеннях, зокрема у справах *E.B. v. France* (2008)⁶⁹, *D.H. and Others v. the Czech Republic* (2007)⁴⁹, Суд розвиває концепцію матеріальної рівності, вимагаючи від держав не лише утримуватись від дискримінаційних дій, а й активно усувати системні причини нерівності. Франція інтегрувала ці стандарти у своє законодавство (зокрема, Закон № 2008-496)⁵⁸, тоді як Україна продовжує процес гармонізації своїх норм з європейськими вимогами.

Результати дослідження дають підстави стверджувати, що українське законодавство перебуває на етапі еволюційного розвитку у напрямі зміцнення принципу рівності перед законом. Для підвищення ефективності його реалізації доцільним є впровадження комплексних реформ, спрямованих на: посилення ролі судової практики у тлумаченні змісту рівності; розширення дії антидискримінаційного законодавства на всі сфери суспільного життя; удосконалення механізмів інституційного контролю за дотриманням принципу рівності; забезпечення належної імплементації практики ЄСПЛ у національне правозастосування.

Таким чином, у Франції принцип рівності виконує роль гнучкого, функціонального інструменту, що поєднує формальну та матеріальну складові, тоді як в Україні він перебуває у процесі доктринального та практичного становлення. Проте обидві правові системи демонструють спільну тенденцію – поступовий перехід до матеріального розуміння рівності, що відповідає сучасним міжнародно-правовим стандартам у сфері прав людини.

Досвід Франції у сфері забезпечення принципу рівності перед законом є цінним орієнтиром для вдосконалення української правової системи. Французька модель демонструє, що ефективна реалізація цього принципу можлива лише за умови тісної взаємодії конституційних норм, інституційних механізмів контролю та активної судової практики.

У Франції принцип рівності має не лише декларативний, а матеріальний характер, що передбачає активну роль держави у створенні умов для фактичної рівності. Це дозволяє долати системну дискримінацію та забезпечувати реальне застосування правових гарантій у різних сферах суспільного життя.

Для України доцільно враховувати Французький досвід у таких напрямах:

1. Нормативний рівень – розширити законодавче закріплення принципу рівності, зокрема уточнити поняття «непряма дискримінація»,

«позитивні дії» та «рівні можливості», що відповідає європейським стандартам.

2. Інституційний рівень – посилити повноваження Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та створити спеціалізований орган або департамент з питань рівності та недискримінації, подібно до французького *Défenseur des droits*.

3. Юрисдикційний рівень – забезпечити формування сталої судової практики з питань рівності та недискримінації, а також системно застосовувати практику ЄСПЛ і рішення Конституційного Суду України як джерело права.

4. Просвітницький рівень – підвищити рівень правової культури населення та державних службовців щодо принципу рівності та заборони дискримінації через систематичне навчання й публічні інформаційні джерела.

Отже, імплементація елементів французького досвіду сприятиме не лише гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, а й підвищенню ефективності механізмів захисту прав людини. Це дозволить перетворити принцип рівності з формальної конституційної норми на дієвий інструмент соціальної справедливості та правової державності, що відповідає європейським демократичним цінностям.

Подальші дослідження доцільно зосередити на вдосконаленні механізмів практичної реалізації принципу рівності перед законом в Україні з урахуванням європейських стандартів. Перспективним є порівняльний аналіз досвіду держав ЄС щодо забезпечення фактичної рівності та недискримінації, а також вивчення шляхів імплементації рішень ЄСПЛ у національну правову систему. Особливої уваги потребує дослідження інституційних гарантій рівності, ролі судів та омбудсмена у захисті прав людини, а також впливу соціально-економічних чинників на реалізацію цього принципу в сучасних умовах.

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджується реалізація принципу рівності перед законом як фундаментальної складової системи захисту прав людини. Приділено увагу порівняльно-правовому аналізу реалізації цього процесу у Франції та Україні, з урахуванням національного законодавства, практики конституційних судів, а також рішень Європейського суду з прав людини. Розкрито взаємозв'язок між національними правовими системами та міжнародно-правовими стандартами, зокрема положеннями Європейської конвенції з прав людини та практикою Європейського суду з прав людини. У роботі обґрунтовано, що ефективне забезпечення рівності перед законом є ключовим чинником

функціонування правової держави та демократичного суспільства. Запропоновано шляхи вдосконалення механізмів забезпечення рівності перед законом в Україні з урахуванням позитивного досвіду Франції та міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Ключові слова: принцип рівності, рівність перед законом, права людини, правова держава, недискримінація, Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини, порівняльно-правовий аналіз, конституційне право, Франція, Україна, міжнародно-правові стандарти, механізм забезпечення рівності.

Література

1. Human Rights in the Bible – Bible Society of South Africa. *Bible Society of South Africa*. URL: <https://biblesociety.co.za/human-rights-in-the-bible/> (date of access: 21.10.2025).
2. Соціально-історичне уявлення про формування прав людини. *Studies*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studies.in.ua/soc_meh_seminar/1321-socialno-storichne-ufyavlennya-pro-formuvannya-prav-lyudini-2.html (дата звернення: 05.10.2025).
3. Magna Carta (1215). *UK Parliament*. URL: [https://www.parliament.uk/magnacarta/#:~:text=In%20this%20section&text=Magna%20Carta%20was%20issued%20in,of%20Magna%20Carta%20\(1215\).](https://www.parliament.uk/magnacarta/#:~:text=In%20this%20section&text=Magna%20Carta%20was%20issued%20in,of%20Magna%20Carta%20(1215).) (date of access: 21.10.2025).
4. Magna Carta (1297). *Legislation.gov.uk*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legislation.gov.uk/aep/Edw1cc1929/25/9/section/XXIX> (date of access: 05.10.2025).
5. *Magna Carta 800th Anniversary | Celebrating 800 years of democracy*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://magnacarta800th.com/wp-content/uploads/2011/10/Precedent_Recent_Constitutional_Change.pdf (дата звернення: 05.10.2025).
6. Кунцевич М.П., Славко А.С., Завгородня В.М. Лекція 3. Англо-американська правова сім'я. *СумГУ./RSS Feed. Lectur'EDbeta*. URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lecture/5b2831b7829c350914a2a7d0abcb7725bebadc38/20180114202751/509966/index.html (дата звернення: 10.10.2025).
7. "Руська правда" | Історія України: Зародження української нації. *Зміст | Історія України: Зародження української нації*. URL: https://history.ed-era.com/poltichnii_ustri/ruska_prawda (дата звернення: 22.10.2025).
8. Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen de 1789. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/declaration-des-droits-de-l-homme-et-du-citoyen-de-1789> (date of access: 15.10.2025).

9. Загальна декларація прав людини (рос/укр) : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 08.10.2025).

10. Бурдоносова М. А. Теоретико-правові аспекти принципу рівності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 31–33.

11. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 08.10.2025).

12. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.10.2025).

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) : Рішення Конституц. Суду України від 12.04.2012 № 9-рп/2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text> (дата звернення: 08.10.2025).

14. Принципи рівності і недискримінації – e-Pidruchniki.com, e-Pidruchniki.com. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://e-pidruchniki.com/content/704_245principi_rivnosti_i_nediskriminacii.html (дата звернення: 09.10.2025).

15. Judgment of the European Court of Human Rights (Grand Chamber) of 1 July 2014. S.A.S. v. France. Application no. 43835/11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145466> (дата звернення: 09.10.2025).

16. Judgment of the European Court of Human Rights (Third Section) of 30 November 2005. Străin and Others v. Romania. *Application no. 57001/00*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69787> (дата звернення: 09.10.2025).

17. Judgment of the European Court of Human Rights of 23 November 1983. Van De Musselle v. Belgium. Application no. 8919/80 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57591> (дата звернення: 09.10.2025).

18. Judgment of the European Court of Human Rights of 28 November 1984. Rasmussen v. Denmark. Application no. 8777/79 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57563> (дата звернення: 09.10.2025).

19. Judgment of the European Court of Human Rights of 23 July 1968. Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in

Belgium. Application no. 2126/64 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57525> (дата звернення: 09.10.2025).

20. Judgment of the European Court of Human Rights of 13 June 1979. Marckx v. Belgium. Application no. 6833/74 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534> (дата звернення: 09.10.2025).

21. Judgment of the European Court of Human Rights of 28 October 1987. Inze v. Austria. Application no. 8695/79 [Електронний ресурс] : URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57505> (дата звернення: 09.10.2025).

22. Рим О.М. Співвідношення принципів рівності та недискримінації у практиці Суду Європейського Союзу. 2019. С. 334. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2a0bb631-3c99-49a5-953c-2ee418b8db37/content> (дата звернення: 10.10.2025).

23. ВСП "Бобринецький аграрний фаховий коледж ім.В.Порика Білоцерківського НАУ" « Загальна Декларація прав людини. ВСП "Бобринецький аграрний фаховий коледж ім.В.Порика Білоцерківського НАУ". URL: <https://bkbнау.com/zagalna-deklaratsiya-prav-lyudyny/> (дата звернення: 09.10.2025).

24. Загальна декларація прав людини 1948 / А. Ю. Мартинов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010, оновл. 2023. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-15128>.

25. Степаненко К., Гудим І. КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з дисципліни «МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ». ДДУВС – Дніпровський державний університет внутрішніх справ. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/112.6.pdf> (дата звернення: 10.10.2025).

26. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.10.2025).

27. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (повний текст). *Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. Council of Europe.* [Електронний ресурс] : URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-european-convention-on-human-rights-and-its-protocols> (дата звернення: 10.10.2025).

28. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (дата звернення: 13.10.2025).

29. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 21.12.1965 : станом на

4 лют. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 13.10.2025).

30. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.1979 : станом на 6 жовт. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 13.10.2025).

31. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 13.12.2006 : станом на 19 черв. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 13.10.2025).

32. Прецедентна практика ЄСПЛ щодо застосування заборони дискримінації (стаття 14 ЄКПЛ). *НААУ*. URL: <https://unba.org.ua/publications/10638-precedentna-praktika-espl-shodo-zastosuvannya-zaboroni-diskriminacii-stattya-14-ekpl.html> (дата звернення: 10.10.2025).

33. Zakononline. Хартія № 994_524 від 07.12.2000 Хартія основних прав Європейського Союзу | ZAKONONLINE – Право знати!. *Аналітично-правова система ZAKONONLINE*. URL: https://zakononline.ua/documents/show/210257__210322 (дата звернення: 13.10.2025).

34. Директива № 2000/43/ЄС Ради ЄС, що імплементує принцип рівного поводження з людьми, незалежно від їх расового або етнічного походження : Директива Європ. Союзу від 29.06.2000 № 2000/43/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a65#Text (дата звернення: 13.10.2025).

35. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text (дата звернення: 13.10.2025).

36. *Organes conventionnels. UNITED NATIONS*. URL: <https://www.ohchr.org/fr/treaty-bodies> (date of access: 23.10.2025).

37. Human Rights Council. *OHCHR.org*. URL: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/home> (date of access: 13.10.2025).

38. Basic facts about the UPR. *OHCHR.org*. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/basic-facts> (date of access: 13.10.2025).

39. Human Rights Committee. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr> (date of access: 15.10.2025).

40. Committee on the Elimination of Racial Discrimination. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cerd> (date of access: 13.10.2025).

41. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw> (date of access: 13.10.2025).

42. Committee on the Rights of the Child. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc> (date of access: 13.10.2025).

43. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cescr> (date of access: 14.10.2025).

44. Committee against Torture. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cat> (date of access: 14.10.2025).

45. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd> (date of access: 13.10.2025).

46. Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cmwr> (date of access: 14.10.2025).

47. Committee on Enforced Disappearances. *United Nations*. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ced> (date of access: 14.10.2025).

48. European Convention on Human Rights, as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15 | Refworld. *Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/coe/1950/en/18688> (date of access: 14.10.2025).

49. Judgment of European Court of Human Rights of 13.11.2007 in no. 57325/00. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-83256> (date of access: 14.10.2025).

50. Judgment of European Court of Human Rights of 06.04.2000 in no. 34369/97. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58561> (date of access: 14.10.2025).

51. DECISION of European Court of Human Rights of 09.09.2025 in no. 54680/15. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-245383> (date of access: 15.10.2025).

52. What we do. *Organization for Security and Co-operation in Europe* | OSCE. URL: <https://www.osce.org/odihr/what-we-do> (date of access: 14.10.2025).

53. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> (date of access: 15.10.2025).

54. Держава та право Франції (XVIII–XIX ст.). *Studies*. URL: <https://studies.in.ua/istorija-derzhavy-ta-prava-zarubizhnyh-krain/3997-derzhava-ta-pravo-francyi-xviiiix-st.html> (дата звернення: 17.10.2025).

55. Texte intégral Code civil du 21 mars 1804 en vigueur. République Française. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721 (date of access: 15.10.2025).

56. Texte intégral Code du travail du 03 janvier 1973 en vigueur. République Française. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072050 (date of access: 15.10.2025).

57. Texte intégral Code pénal du 01 septembre 1990 en vigueur. République Française. Légifrance. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719 (date of access: 15.10.2025).

58. France: Law no. 2008-496 of 27 May 2008, diverse adaptations of community law in the field of the fight against discriminations. *Equal Rights Trust*. URL: <https://www.equalrightstrust.org/content/france-law-no-2008-496-27-may-2008-diverse-adaptations-community-law-field-fight-against> (date of access: 15.10.2025).

59. Conseil constitutionnel. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en> (date of access: 17.10.2025).

60. Décision n° 71-44 DC du 16 juillet 1971. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1971/7144DC.htm> (date of access: 15.10.2025).

61. Décision n° 73-51 DC du 27 décembre 1973. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1973/7351DC.htm> (date of access: 15.10.2025).

62. Décision n° 79-107 DC du 12 juillet 1979. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1979/79107DC.htm> (date of access: 15.10.2025).

63. Décision n° 2025-889 DC du 17 juillet 2025. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2025/2025889DC.htm> (date of access: 17.10.2025).

64. Council of State of France. *European Law Institute | ELI*. URL: <https://www.europeanlawinstitute.eu/membership/institutional-members/council-of-state-of-france/> (date of access: 17.10.2025).

65. Conseil d'Etat, Section, du 9 mars 1951, 92004, publié au recueil Lebon. Jurisprudence. République Française. Légifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/ceta/id/CETATEXT000007636953/> (date of access: 17.10.2025).

66. Conseil d'État, 28 mai 1954, Barel – Conseil d'État. *Conseil d'État*. URL: <https://www.conseil-etat.fr/decisions-de-justice/jurisprudence/les->

grandes-decisions-depuis-1873/conseil-d-etat-28-mai-1954-barel (date of access: 17.10.2025).

67. Défenseur des Droits. *Défenseur des Droits*. URL: <https://www.defenseurdesdroits.fr/> (date of access: 21.10.2025).

68. L'action de la France au sein du Conseil de l'Europe. *France Diplomatie – Ministère de l'Europe et des Affaires étrangères*. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/la-france-et-l-europe/l-action-de-la-france-au-sein-du-conseil-de-l-europe/> (date of access: 17.10.2025).

69. AFFAIRE of HUDOC – European Court of Human Rights of 22.01.2008 in no. 43546/02. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-84569> (date of access: 18.10.2025).

70. Кайда Н. Принципи рівності та заборони дискримінації під час проходження публічної служби. *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/principi-rivnosti-ta-zaboroni-diskriminaciyi-pid-cas-prohodzennia-publicnoyi-sluzbi> (дата звернення: 18.10.2025).

71. Полховська І.К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні. : Дисертація. Харків. 61 с. URL: https://uacademic.info/ua/document/0407U002435#google_vignette (дата звернення: 18.10.2025).

72. Протокол N 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ETS N 177) (укр/рос) : Протокол Ради Європи від 04.11.2000 № 12 : станом на 9 лют. 2006 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537#Text (дата звернення: 08.10.2025).

73. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 № 2747-IV : станом на 8 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 23.10.2025).

74. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 23.10.2025).

75. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI : станом на 30 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

76. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI : станом на 12 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

77. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 12 жовт. 2025 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

78. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 17 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

79. Основний Закон Німеччини. *Von der Community für die Community | Handbook Germany : Together.* URL: <https://handbookgermany.de/uk/basic-law> (дата звернення: 20.10.2025).

80. *Homepage | Senato della Repubblica.* URL: https://www.senato.it/sites/default/files/media-documents/Costituzione_UCRAINO.pdf (дата звернення: 20.10.2025).

81. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 20.10.2025).

82. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини другої статті 5 Закону України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" (справа про віковий ценз) : Рішення Конституц. Суду України від 18.04.2000 № 5-рп/2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-00#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

83. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу другого частини першої статті 39 Закону України "Про вищу освіту" (справа про граничний вік кандидата на посаду керівника вищого навчального закладу) : Рішення Конституц. Суду України від 07.07.2004 № 14-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-04#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

84. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : Рішення Конституц. Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

85. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті

92, пункту 6 розділу X "Перехідні положення" Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) : Рішення Конституц. Суду України від 22.09.2005 № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

86. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу третьої частини другої статті 22 Закону України "Про повну загальну середню освіту" : Рішення Конституц. Суду України від 07.02.2023 № 1-р/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-23#Text> (дата звернення: 19.10.2025).

87. Décision of European Court of Human Rights of 28.06.2017 in no. 63409/11. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-172323> (date of access: 19.10.2025).

88. European Court of Human Rights (Fifth Section). no. 75135/14, 01.06.2023. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-224984> (date of access: 20.10.2025).

89. HUDOC – European Court of Human Rights. no. 8019/16, 09.07.2025. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-244292> (date of access: 22.10.2025).

90. Décision n° 82-141 DC du 27 juillet 1982. *Conseil constitutionnel*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1982/82141DC.htm> (date of access: 20.10.2025).

Information about the author:

Choporova Olha Yuriivna,

Master of Law,

Interregional Academy of Personnel Management

2, Frometivska St., Kyiv, 03039, Ukraine